

KIRAAT İMAMLARINDAN NAFİ', İBN KESİR VE İBN ÂMİR'İN HADİS RİVAYETİNDEKİ ROLÜ

The Role of Qiraat Imams Nâfi', Ibn Kathir and Ibn Âmir in Hadith Narration

Kahraman BULGURCU

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kıraat Anabilim Dalı, Konya, Türkiye orcid.org/045hgzm75
Assist. Prof., Selçuk University Faculty of Islamic Sciences Department of Basic Islamic
Sciences Department of Qur'an Reciting and Qiraat Science, Konya, Türkiye

✉ kahraman.bulgurcu@selcuk.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-1914-0703>

📌 Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 23.10.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 07.12.2023

Yayın Tarihi / Published: 15.12.2023

” Atif / Cite as: Bulgurcu, Kahraman. "Kıraat İmamlarından Nafi', İbn Kesir ve İbn Âmir'in Hadis Rivayetindeki Rolü". *Mütefekkir* 10/20 (2023), 465-482.
<https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1405304>

© Telif / Copyright: Published by Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Aksaray University Faculty of Islamic Sciences, 68100, Aksaray, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

🔍 İntihal / Plagiarism: Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

KIRAAT İMAMLARINDAN NAFİ', İBN KESİR VE İBN ÂMİR'İN HADİS RİVAYETİNDEKİ ROLÜ

Öz

Hadisler İslâm'ın ikinci kaynağı olan sünnetin taşıyıcılarıdır. Hz. Peygamber kendi sözünün diğer insanlara duyurulmasını tavsiye etmiş ve sözünü aktaranlara dua etmiştir. Bu sebeple sahabe neslinden itibaren her meslekten her Müslüman, Allah resulünün sözlerini öğrenmiş ve öğretmeye gayret etmiştir. Kıraat âlimleri de asıl ihtisas alanları yanında hadisle de ilgilenmiş, hadis rivayetinde bulunarak hadis ilmine hizmet etmişlerdir. Kıraat-i seb'a olarak bilinen yedi kıraat, hicrî üçüncü asırdan itibaren ilim ehli tarafından kabul görerek günümüze kadar gelmiştir. Yedi kıraat, ilk asırlarda önemli ilim merkezleri olan Medine, Mekke, Şam, Basra ve Kûfe'de hicrî bir ve ikinci asırda yaşamış âlimlerin okuduğu ve onlara nispet edilen kıraatlerdir. Kıraat âlimlerinin hadis ilmine ilgisi ve hadis ilmiyle alakalı gayretlerinin araştırılmasının önemli olduğu düşünülmüştür. Bu sebeple zikri geçen kıraat âlimlerinden Medine kıraat âlimi Nâfi'in (ö. 169/785), Mekke kıraat âlimi İbn Kesir'in (ö. 120/738) ve Şam Kıraat âlimi İbn Âmir'in (ö. 118/736) rivayette buldukları hocaları ve kendilerinden hadis rivayetinde bulunan talebeleri, hadis kitaplarındaki rivayetleri, rivayetlerinin içerikleri ve bu içeriklerin kıraat alanıyla ilgisi tümevarım yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Bunun yanı sıra onların hadis rivayetindeki cerh ve ta'dîl durumları da ele alınmıştır. Araştırmada kıraat âlimlerinin hadis ilmindeki konumları ve hadis ilmine katkıları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Kıraat, Nâfi' b. Abdurrahman, Abdullah b. Kesir, Abdullah b. Âmir.

The Role of Qiraat Imams Nâfi, Ibn Kathir and Ibn Âmir in Hadith Narration

Abstract

Hadiths are the carriers of the Sunnah, the second source of Islam. The Prophet recommended that his word be made known to others and prayed for those who transmitted it. For this reason, since the generation of the Companions, every Muslim from every profession has learned the words of the Messenger of Allah and endeavored to teach them. Qiraat scholars have also been interested in hadith in addition to their main areas of specialization and served the science of hadith by narrating them. The seven qiraats, known as al-qiraat al-sab'a, have been accepted by scholars since the third century of Hijri and have survived to the present day. al-qiraat al-sab'a are the recitations read by the scholars who lived in the first and second centuries of the Hijri calendar in Medina, Mecca, Damascus, Basra and Kufa, which were important centers of knowledge in the first centuries and are attributed to them. It is considered important to investigate the interest of the scholars of qiraat in the science of hadith and their efforts related to the science of hadith. For this reason, among the mentioned qiraat scholars, Nâfi' (d. 169/785), the qiraat scholar of Medina, Ibn Kathir (d. 120/738), the qiraat scholar of Mecca, and Ibn Amir (d. 118/736), the qiraat scholar of Damascus, have been investigated by using the inductive method in terms of their teachers whom they narrated from and students who narrated hadith from them, their narrations in hadith books, the content of their narrations and their relationship to the field of qiraat. Their jarh and ta'dîl status in hadith narration have also been discussed. In the study, the positions of qiraat scholars in the science of hadith and their contributions to the science of hadith have been tried to be revealed.

Keywords: Hadith, Qiraat, Nâfi' b. Abd al-Rahmân, Abdullah b. Kathir, Abdullah b. Âmir.

GİRİŞ

İslâmî ilimler bir bütün olup birbirleriyle ilgilidirler. Bu ilimlerden hadis, Allah resulünün söz, uygulama ve takrirlerini inceleyen bir ilim iken; kıraat ilmi Kur'ân-ı Kerîm'in okunuşunu ele alır. Günümüzde her ne kadar hadis ve kıraat iki ayrı ilim olsa da ortak bazı yönleri vardır: Öncelikle ikisi de isnad zinciriyle rivayet edilmesi ve nakle dayanması yönüyle benzerlik göstermektedir. Yine rivayetlerin sıhhat açısından mütevâtir, meşhur, sahih, zayıf ve mevzû olarak değerlendirmeye tabi tutulması ve semâ-arz gibi öğretim metotları yönleriyle de benzerlik arz etmektedir.

Hz. Peygamber kendisine inen âyetleri ve sûreleri sahâbeye okumuş ve okutmuştur. Onun okuyuşunu öğrenen sahâbe de kendisinden sonraki kuşak olan tâbiîn nesline, onlar da etbâu't-tâbiîn nesline Hz. Peygamber'in kıraatini öğretmişlerdir. Böylece hem sahâbe hem tâbiîn hem de etbâu't-tâbiîn döneminde Kur'an kıraati konusunda öncü imamlar ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda önemli ilim merkezlerindeki bazı kıraat âlimleri hem yaşadıkları dönemde hem de sonraki dönemde ilim ehli tarafından otorite olarak kabul görmüş ve meşhur olmuşlardır.

Yedi kıraat âliminin okuyuşu zamanla ön plana çıkarak yedi kıraat/kırâat-i seb'a olarak şöhret bulmuştur. Bu yedi kıraat, Medine kıraat âlimi Nâfi' b. Abdurrahman (ö. 169/785), Mekke kıraat âlimi Abdullah b. Kesîr (ö. 120/738), Şam kıraat âlimi Abdullah b. Âmir el-Yahsubî (ö. 118/736), Basra kıraat âlimi Ebû Amr b. Alâ el-Basrî (ö. 154/771), Kûfe kıraat âlimleri Âsım b. Behdele (ö. 127/745), Hamza b. Habîb (ö. 156/773) ve Ali b. Hamza el-Kisâî'ye (ö. 189/805) nispet edilen kıraatlerdir.

Kırâat-i seb'a imamlarının yaşadıkları döneme bakıldığında hadis rivayetinin genellikle şifahi olarak rivayet edildiği hicrî birinci ve ikinci asır olduğu görülmektedir. Bu dönem müstakil hadis külliyatlarının yazıldığı ve hadisin altın çağı olarak bilinen hicrî üçüncü asırdan önceki zaman dilimidir. Böyle önemli bir zaman diliminde yaşamaları ve sahâbe neslinden sonraki tabakalar olan tâbiîn ve etbâu't-tâbiîn tabakasından olmaları hasebiyle kırâat-i seb'a imamlarından kıraat ilminde ilk üç sırada zikredilen Nâfi', İbn Kesîr ve İbn Âmir'in hadis rivayetleri ve hadis ilmindeki konumlarının incelenmesinin önemli olduğu düşünülmüştür. Bu üç âlim çalışmada zikredilirken yaşadıkları zamana göre kronolojik olarak ele alınmayıp, kıraat ilmiyle ilgili eserlerdeki sıralamaya göre incelenmiştir. Kırâat-i seb'a imamlarından Âsım b. Behdele, Ebû Amr el-Basrî, Hamza b. Habîb ve Ali b. Hamza el-Kisâî'nin hadis rivayetleri ve hadis ilmindeki konumları bu makalenin hacmini açacağı için burada yer verilmemiştir. Onların hadis rivayetleri ve hadis ilmindeki konumları ile ilgili araştırmanın başka bir çalışmada ele alınması düşünülmektedir.

İlmi disiplinlerin birbirinden faydalanması, araştırmalar için bir gerek-

liliktir. Özellikle İslâmî çalışmalarda bu, daha çok ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple zaman zaman İslâmî ilimlerde disiplinlerarası çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu ilimlerden hadis ve kıraat alanlarının ikisini birden ilgilendiren çalışmaların az da olsa var olduğu tezahür etmektedir. Mustafa Taş'ın yaptığı "Bazı Özellikleri Açısından Kıraat ve Hadis İlminin Karşılaştırılması" adlı makalede iki ilmin ortak olduğu bazı konular zikredilmiştir.¹ Bazı âlimlerin hem kıraat hem de hadisçi yönünün ele alındığı çalışmalar da yapılmıştır. Kahraman Bulgurcu'nun "Bir Kıraat Âlimi ve Muhaddis Olarak Halef b. Hişâm"² ve "Übey b. Kâ'b'ın Kıraat ve Hadis İlmindeki Yeri"³ adlı makaleleri bulunmaktadır. Yine bazı kıraat âlimlerinin hadisçi yönünün ele alındığı çalışmalar yapılmıştır. Mehmet Savan'ın "*İbnü'l-Cezerî'nin (v. 833/1429) Hadis İlmindeki Yeri*" isimli yüksek lisans tezi⁴ ve Hasan Yerkazan'ın "Büyük Kıraat Âlimi İbnü'l-Cezerî'nin Hadisçilik Yönü" isimli⁵ bildirisi bulunmaktadır.⁶

1. NÂFİ' B. ABDURRAHMAN

Tam ismi Nâfi' b. Abdurrahmân b. Ebî Nuaym'dır.⁷ Hicrî 79 yılında doğmuştur.⁸ Aslen İsfahanlı olduğu için İsfahânî, Medine'de yaşadığı için de Medenî nisbeleriyle tanınmıştır. Ca'vene b. Şeûb el-Leysî'nin azatlı kölesi olması hasebiyle Leysî nisbesiyle de anılmıştır.⁹ Birçok künyesi olduğu anlaşılan Nâfi'in en meşhur künyesinin Ebû Ruveyym olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰ Nâfi' 90 yıl yaşamış ve 169 yılında vefat etmiştir.¹¹

Etbâu't-tâbiünden olan Nâfi', kıraat ilminde otorite olup kıraat ilmini tâbiünden yetmiş kişiden aldığı bildirmiştir.¹² İmam Mâlik (ö. 179/795)

¹ Mustafa Taş, "Bazı Özellikleri Açısından Kıraat ve Hadis İlminin Karşılaştırılması", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/1 (2019), 29-60.

² Kahraman Bulgurcu, "Bir Kıraat Âlimi ve Muhaddis Olarak Halef b. Hişâm", *Marife* 21/1 (2021), 439-458.

³ Kahraman Bulgurcu, "Übey b. Ka'b'ın Kıraat ve Hadis İlmindeki Yeri", *Amasya İlahiyat Dergisi* 20 (2023), 111-142.

⁴ Mehmet Savan, *İbnü'l-Cezerî'nin (v. 833/1429) Hadis İlmindeki Yeri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010).

⁵ Hasan Yerkazan, "Büyük Kıraat Âlimi İbnü'l-Cezerî'nin Hadisçilik Yönü", *Uluslararası İbnü'l-Cezerî Sempozyumu* (Ankara: DİB Yayınları, 2021), 781-797.

⁶ Zikredilen son iki çalışma, kıraat âlimi İbnü'l-Cezerî'nin hadisçilik yönünü ele alması yönüyle üzerinde çalıştığımız makaleyle benzerlik arz etmektedir.

⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs b. Mücâhid et-Temîmî, *Kitâbü's-Seb'a fi'l-kırâ'ât*, thk. Şevkî Dayf (Mısır: Dârü'l-Ma'ârif, 1972), 53.

⁸ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Osmân ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr ale't-tabakâti ve'l-âsâr*, thk. Tayyar Altıkulaç (İstanbul: İSAM Yay., 1995), 1/247; Tayyar Altıkulaç, "Nâfi' b. Abdurrahmân", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2006), 32/287-288.

⁹ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, 53-54.

¹⁰ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/241.

¹¹ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/247.

¹² Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/241; Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. el-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye fi tabakâti'l-kurrâ'*, thk. G. Bergstraesser (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1932), 2/330.

Medineliler'in kıraatinin sünnet olduğunu ve bunun da Nâfi'in kıraati olduğunu söylerken;¹³ Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) Nâfi'in kıraatinin kendisine daha sevimli geldiğini ifade etmiştir.¹⁴ Ayrıca İmam Mâlik ondan kıraat okumuştur.¹⁵

Nâfi', Arap dili ve hadis ilmine de vakıf olup döneminin önemli âlimlerinden kıraat dersi yanında hadis ilmi de almıştır. O, Abdullah b. Ömer'in azatlı kölesi Nâfi' b. Hüzmüz (ö. 117/735), Abdurrahmân b. Hüzmüz el-A'rec el-Medenî (ö. 117/735), Âmir b. Abdullah b. Zübeyr (ö. 121/738), Ebû'z-Zinâd el-Kureşî (ö. 130/748), Abdurrahman b. el-Kâsım et-Teymî (ö. 126/743) ve başkalarından rivayette bulunmuştur.¹⁶

Zehebî (ö. 748/1348), Nâfi'in sahâbî Ebû't-Tufeyl'den (ö. 100/718-19) hadis rivayet etmesi sebebiyle tâbiînin küçüklerinden sayılabileceği iddiasını nakletmiş, ancak bu bilginin sahih olmadığını bildirmiştir.¹⁷

Birçok kişinin kıraat ilmi aldığı Nâfi'den bazı kimseler hadis rivayetinde bulunmuştur. Ondan rivayette bulunanlar arasında Mervan b. Muhammed et-Tâtârî (ö. 210/826), Halid b. Mahled el-Katavânî (ö. 213/828), Ebû Abdurrahmân Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî (ö. 221/836), Saîd b. Ebî Meryem el-Cumahî (ö. 224/838), İsmail b. Ebî Üveys Abdullah el-Esbahî (ö. 226/841) gibi kişiler zikredilebilir.¹⁸ Zehebî kendisi ile Nâfi' arasında dokuz kişinin bulunduğu isnad silsilesiyle gelen bir hadis rivayet etmiştir.¹⁹

İbn Adî (ö. 365/976), Nâfi'in hocası A'rec'den rivayet ettiği 100 hadislik bir el yazması ile Ebû'z-Zinâd vasıtasıyla yine A'rec'den naklettiği 110 hadisi içeren bir başka nüshasının olduğunu²⁰ ve yine farklı hocalardan rivayet ettiği elli civarında hadisinin bulunduğunu bildirmektedir.²¹ Bu bilgilerden de ilk dönemlerde hadislerin sadece şifahi olarak rivayet edilmediği, aynı zamanda bazı kişilerin hadisleri yazarak rivayet ettikleri ve onları yazarak korumaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

¹³ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, 62-63; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/331-332.

¹⁴ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/242.

¹⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, thk. Şuayb Arnaûd (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 7/338; İmam Mâlik'in kıraatlere yaklaşımı hakkında bilgi için ayrıca bk. Mehmet Emin Güzel, *İmam Mâlik'in Tefsiri Anlayışı* (İstanbul: Kitap Dünyası Yay., 2023), 174-180.

¹⁶ Zehebî, *Siyer*, 7/337. Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/242.

¹⁷ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/245.

¹⁸ Zehebî, *Siyer*, 7/337.

¹⁹ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/246.

²⁰ Ebû'z-Zinâd, A'rec ve Ebû Hüreyre vasıtasıyla gelen bu rivayetlerden 13 tanesi Ebû'l-Kâsım Temmâm b. Muhammed b. Abdillâh'ın *el-Fevâid*'inde geçmektedir. Temmâm bu rivayetleri "Nüshatü Nâfi' b. Ebû Nuaym el-Kârî" başlığı altında zikretmiştir. Muhtemelen bu rivayetler İbn Adî'nin bahsettiği nüshada bulunan hadislerdendir. bk. Ebû'l-Kâsım Temmâm b. Muhammed el-Becelî ed-Dımaşkı, *el-Fevâid*, thk. Hamdî 'Abdulmecid es-Selefi (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1412), 2/51-53.

²¹ Ebû Ahmed Abdillâh b. Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fi du'afâ'i'r-ricâl*, thk. Yahya Muhtâr Gazâvî (Beyrut: Dârü'l-Fikir, 1409), 7/50.

Nâfi'in rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de bulunmamaktadır.²² Ancak *Kütüb-i Sitte* dışında bazı hadis kitaplarında rivayetleri geçmektedir. Araştırma sonucunda Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bir merfû rivayet,²³ Ebû Avâne el-İsferâyînî'nin (ö. 316/929) *Müstahrec*'inde iki merfû rivayet,²⁴ Ebû Bekir b. Ebî Şeybe'nin (ö. 235/849) *Musannef*'inde bir mevkuf rivayet,²⁵ İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahîh*'inde bir merfû hadis,²⁶ Taberânî'nin (ö. 360/971) *el-Mu'cemül-kebir*,²⁷ *ed-Duâ*²⁸ ve *el-Müsnedü's-Şâmiyyîn*'inde²⁹ birer merfû, *el-Mu'cemü's-sağîr*'inde 4 merfû³⁰ ve *el-Mu'cemü'l-evsat*'ında 8 merfû rivayet tespit edilmiştir.³¹ Yine İbnü'l-Mukrî'nin (ö. 381/991) *Mu'cem*'inde iki merfû rivayet,³² Hâkim'in (ö. 405/1014) *Müstedrek*'inde üç merfû³³ ve bir mevkuf rivayet,³⁴ Ebü'l-Kâsım Temmâm er-Râzî'nin (ö. 414/1023) *el-Fevâid*'inde Nâfi', Ebü'z-Zinâd, A'rec ve Ebû Hüreyre vasıtasıyla gelen 13 rivayet³⁵ ve Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *es-Sünenü'l-kübrâ*'sında bir merfû³⁶ ve bir mevkuf³⁷ rivayet saptanmıştır.

İbnü'l-Mukrî el-İsfahânî, Nâfi'in rivayet ettiği hadisleri derleyerek bir mecmua oluşturmuş ve bu eseri Ebü'l-Fazl el-Huveynî tahkik ederek *Cüz'ün*

²² Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/246.

²³ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnaûd vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420), 9/144 (No. 5145).

²⁴ Ebû 'Avâne Ya'kûb b. İshâk en-Nisâbü'rî, *Müstaḥrecü Ebî 'Avâne*, thk. Eymen b. 'Arif ed-Dimaşkî (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1419/1998), 2/138 (2595), 2/326 (No. 3311).

²⁵ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe 'Abdullâh b. el-'Absî, *el-Kitâbü'l-musannef fi'l-eḥâdiş ve'l-âşâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), 1/496 (No. 5721).

²⁶ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Bababân*, thk. Şuayb Arnaûd (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414), 3/401 (No. 1118).

²⁷ Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Ṭaberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Ḥamdî b. 'Abdulmecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 8/326 (No. 8222).

²⁸ Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Ṭaberânî, *ed-Duâ*, thk. Muşafâ Abdulkâdir 'Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413), 69 (No. 172).

²⁹ Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Ṭaberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, thk. Ḥamdî b. 'Abdulmecîd es-Selefi (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984), 3/248 (No. 2186).

³⁰ Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Ṭaberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr*, thk. Muhammed Şekûr (Beyrut: Mektebü'l-İslâmî, 1985), 1/84 (No. 110), 181 (No. 286), 2/93 (No. 843), 247 (No. 1106).

³¹ Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Ṭaberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Ṭâriḳ b. 'İvaḍullâh, 'Abdülmuhsin b. İbrahim (Kahire: Dârü'l-Ḥaremeyn, ts.), 2/74 (No. 1293), 237 (No. 1850), 3/349 (No. 3370), 4/229 (4054), 7/201 (No. 7270), 8/342 (8814), 9/93 (No. 9225), 9/98 (No. 9239).

³² Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. Alî b. Âşım el-İsfahânî İbnü'l-Mukrî, *el-Mu'cemu li'bni'l-Mukrî*, thk. Ebî 'Abdilḥamen 'Âdil b. Sa'd (Riyad: Şirketü'r-Riyâd, 1998), 1/358 (No. 1175), 384 (No. 1254).

³³ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Abdullâh en-Nisâbü'rî el-Hâkim, *el-Müstedrek âle's-Şahîḥayn*, thk. Muşafâ 'Abdulkâdir 'Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990), 1/233 (No. 479), 2/255 (No. 2918), 256 (No. 2922).

³⁴ Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/68 (No. 4417).

³⁵ Temmâm er-Râzî, *el-Fevâid*, 2/51-53 (No. 1114-1126).

³⁶ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Hüsrevcirdî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir 'Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 4/558 (No. 8707).

³⁷ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/15 (No. 2233).

fihî eḥâdîsü Nâfi' b. Ebî Nu'aym ismiyle yayımlamıştır.³⁸ Bu cüzde 24 rivayet bulunmakta; ilk 13 rivayet Temmâm'ın *el-Fevâid*'indeki rivayetlerin aynısı olup Nâfi', Ebû'z-Zinâd, A'rec ve Ebû Hüreyre isnadıyla nakledilmiştir.³⁹

Nâfi'in zikri geçen eserlerdeki rivayetlerine bakıldığında bazılarının tekrar olduğu görülmektedir.⁴⁰ Tekrarsız rivayetleri 30 civarındadır. Onun naklettiği rivayetlerin daha çok namaz,⁴¹ tahâret,⁴² hac,⁴³ nikâh⁴⁴ ve alışveriş⁴⁵ gibi ahkâm konuları yanında edep,⁴⁶ dua⁴⁷ ve menâkıb⁴⁸ türü rivayetler olduğu görülmektedir. İhtisas alanı olan kıraatle ilgili olarak ise iki rivayeti tespit edilmiştir.⁴⁹ Bu rivayetlerin birincisinde Hz. Peygamber'in Bakara sûresi 259. âyetteki كَيْفَ نُنشِرُهَا kısmındaki -nünşirü- kelimesini -ز/ze- ile okuduğu⁵⁰ rivayet edilmiştir.⁵¹ İkinci rivayette ise Resûlullah'ın Bakara sûresi 283. âyetteki فَرِهَانَ مَمْبُوضَةً kısmındaki فَرِهَانَ kelimesini elifsiz olarak فَرِهَانَ şeklinde okuduğu⁵² rivayet edilmiştir.⁵³

Nâfi'in cerh ve ta'dili hakkında Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848) sika derken, Ebû Hâtim (ö. 277/890) sadûk terimini kullanmış;⁵⁴ İbn Hibbân ise *es-Sikât* isimli eserinde biyografisini zikretmiştir.⁵⁵ İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429) de sika sâlih değerlendirmesinde bulunmuştur.⁵⁶ *Müsned*'e bir hadisini alan⁵⁷

³⁸ Altıkulaç, "Nâfi' b. Abdurrahmân", 32/289.

³⁹ Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. Alî b. Âşım el-İsfehânî İbnü'l-Mukrî, *Cüz'ün fihî eḥâdîsü Nâfi' b. Ebî Nu'aym*, thk. Ebü'l-Fazl el-Huveynî el-Âserî (Tanta: Dârü's-Sahâbe li't-Türâs, 1411).

⁴⁰ *el-Mu'cemü's-sağîr*'deki 110. rivayetle *el-Mu'cemü'l-evsaṭ*'taki 1850. Rivayet, 843 ile 9239 ve 1106. rivayet ile 9225. rivayetler tekrar rivayetlere örnektir.

⁴¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaṭ*, 7/201 (No. 7270), 9/98 (No. 9239); Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr*, 1/181 (No. 286), 2/93 (No. 843); İbnü'l-Mukrî, *el-Mu'cemü li'bni'l-Mukrî*, 1/384 (No. 1254); Temmâm er-Râzî, *el-Fevâid*, 2/53 (No. 1122, 1124, 1126).

⁴² İbn Hibbân, *Sahîh*, 3/401 (No. 1118); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaṭ*, 2/237 (No. 1850), 8/342 (No. 8814); Ebû 'Avâne, *Müstaḥrecü Ebî 'Avâne*, 2/138 (No. 2595); Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/232 (No. 479).

⁴³ Ebû 'Avâne, *Müstaḥrecü Ebî 'Avâne*, 2/326 (No. 3311); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaṭ*, 9/98 (No. 9239).

⁴⁴ Temmâm er-Râzî, *el-Fevâid*, 2/52 (1119).

⁴⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaṭ*, 3/349 (No. 3370).

⁴⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaṭ*, 4/229 (No. 4054); Temmâm er-Râzî, *el-Fevâid*, 2/51-53 (No. 1115-1118, 1120, 1121, 1125).

⁴⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 8/326 (No. 8222); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaṭ*, 9/93 (No. 9225); Taberânî, *ed-Du'â*, 1/69 (No. 172).

⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 9/144 (No. 5145); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaṭ*, 2/74 (No. 1293).

⁴⁹ Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/255 (No. 2918), 256 (No. 2922).

⁵⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/255 (No. 2918).

⁵¹ Bazı kıraat âlimleri söz konusu kelimeyi -ra- harfi ile نُنشِرُهَا/nünşiruhâ şeklinde okumuştur. bk. Sirâceddin Öztoprak, *Kur'an Kıraatı -Kıraâtı Aşere* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 445.

⁵² Söz konusu فَرِهَانَ kelimesini bazı kıraat âlimleri elif ile فَرِهَانَ şeklinde okumuşlardır. bk. Öztoprak, *Kur'an Kıraatı -Kıraâtı Aşere*, 466.

⁵³ Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/256 (No. 2922).

⁵⁴ Zehebî, *Siyer*, 7/337-338; "a.mlf." *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/246.

⁵⁵ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî İbn Hibbân, *es-Şikât* (Hindistan: Dâiratü'l-Me'ârifî'l-Ösmâniyye, 1393/1973), 7/532-533.

⁵⁶ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/330.

⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 9/144 (No. 5145).

Ahmed b. Hanbel, hadiste leyyin fakat kıraatte huccettir demiş; Nesâî (ö. 303/915) ise onun için leyse bihi be's terimini kullanmıştır.⁵⁸ Nâfi'in hadis nüshalarını gören İbn Adî "ben onun rivayetlerinde münker bir şey görmedim" derken⁵⁹ Zehebî, hadislerinin hasen olarak değerlendirileceğini söylemektedir.⁶⁰

Zikri geçen bilgilerden Nâfi' b. Abdurrahman'ın birçok hadis rivayetinde bulunduğu ve bazı hadisleri ise yazdığı anlaşılmaktadır. Böylece o hem sözlü hem de yazılı olarak hadis ilmine önemli hizmetlerde bulunmuştur. Cerh ve ta'dîl âlimleri de onun hakkında olumlu şahitlikte bulunarak hadiste güvenilir bir âlim olduğunu ifade etmişlerdir.

2. EBÛ MA'BED ABDULLAH B. KESİR B. AMR ED-DÂRÎ

Mekke kıraat âlimi İbn Kesîr'in ismi Abdullah b. Kesîr b. Amr ed-Dârî olup meşhur künyesi ise Ebû Ma'bed'dir.⁶¹ Hicrî kırk beş yılında Mekke'de doğmuştur. Abdullah b. Zübeyr, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Enes b. Mâlik gibi bazı sahâbîlerle görüşmüş, Mücâhid ve Dirbâs Mevlâ İbn Abbas gibi âlimlerden kıraat öğrenmiş ve kendisinden de birçok kişi kıraat okumuştur. İbn Kesîr, hicrî 120 senesinde yine Mekke'de vefat etmiştir.⁶²

Tâbiünden olan İbn Kesîr, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Enes b. Mâlik, Abdullah b. Zübeyr, Dirbâs,⁶³ Abdurrahman b. Mut'im, İkrime, Mücâhid b. Cebr, Ömer b. Abdülaziz ve başkalarından hadis rivayet etmiştir.⁶⁴ Kendisinden de Eyyûb es-Sahtiyânî, İsmail b. Ümeyye, İbn Cüreyc, Zem'a b. Sâlih, Hüseyin b. Vâkıd, Cerîr b. Hâzim, Hammâd b. Seleme, Abdullah b. Ebû Necîh, Leys b. Ebû Süleym, Ömer b. Habîb el-Mekkî, Süfyân b. Uyeyne ve Abdullah b. Osman b. Huseym hadis rivayet etmiştir.⁶⁵

Zehebî, İbn Kesîr'in hadis rivayetinin az olduğunu bildirmiştir.⁶⁶ *Kütüb-i Sitte*'de, Resûlullah → İbn Abbas → Ebü'l-Minhâl → Abdullah b. Kesîr → İbn Ebî Necîh → Süfyân isnadıyla nakledilen selem rivayetindeki Abdullah

⁵⁸ Zehebî, *Siyer*, 7/337-338.

⁵⁹ İbn Adî, *el-Kâmil fi du'afâ'i'r-ricâl*, 7/50.

⁶⁰ Zehebî, *Siyer*, 7/338.

⁶¹ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/197-198.

⁶² İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/443-445.

⁶³ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/443.

⁶⁴ Zehebî, *Siyer*, 5/318; "a.m.f." *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/198; Tayyar Altıkulaç, "İbn Kesîr, Ebû Ma'bed", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1999), 20/131. Altıkulaç, hadis rivayet aldığı hocaları arasında Muhammed b. Kays b. Mahreme'yi de zikretmiştir. Fakat bu şahıs, kârî İbn Kesîr'in değil, Sehmî nisbesiyle anılan İbn Kesîr'in hocasıdır. bk. Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400/1980), 15/464, 469.

⁶⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15/469; Zehebî, *Siyer*, 5/318-319; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî el-'Askalânî İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb* (Hindistan: Dâiratü'l-Me'ârifî'l-'Oşmâniyye, 1326/1908), 5/367.

⁶⁶ Zehebî, *Siyer*, 5/318.

b. Kesîr'in, Abdullah b. Kesîr ed-Dârî el-Kârî mi⁶⁷ yoksa Abdullah b. Kesîr b. Muttalib es-Sehmî (ö. 123/740) mi olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Zehebî, bu râvinin Abdullah b. Kesîr b. Muttalib es-Sehmî olabileceğini söylemiş⁶⁸ ve Abdullah b. Kesîr el-Kârî'nin *Kütüb-i Sitte*'de ona ait olup olmadığı tartışmalı olan bu selem rivayetinin dışında hiçbir rivayetinin bulunmadığını bildirmiştir.⁶⁹

Mizzî (ö. 742/1341), kârî İbn Kesîr'in biyografisini zikrederken, selem rivayetini İbn Kesîr'in rivayeti olarak nakletmiştir.⁷⁰ İbn Hacer (ö. 852/1449) buradaki râvinin kârî İbn Kesîr olduğunu bildirmiş cumhurun görüşünün⁷¹ ve tercih edilenin de bu olduğunu ifade etmiştir.⁷² Yine İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*'te kârî İbn Kesîr'in biyografisinden sonra rivayetlerinin *Kütüb-i Sitte*'nin hepsinde geçtiğini gösteren "ع" rumuzunu kullanırken; sehmî nisbeli İbn Kesîr'in biyografisinde rivayetinin Müslim ve Nesâî'de geçtiğini gösteren "م ve س" rumuzlarını kullanmıştır.⁷³ Ayrıca Buhârî'nin hocası Humeydî'nin *Müsned*'inde bu hadisin isnadında İbn Kesîr'in nisbesi "Dârî" olarak zikredilmiştir ki bu da kârî olan İbn Kesîr'dir.⁷⁴ Dolayısıyla buradaki râvinin kârî İbn Kesîr görüşü ağır basmaktadır. Buhârî'nin kârî İbn Kesîr'in hayatını aktarırken iki râvinin bazı bilgilerini karıştırması bu karışıklığa yol açmış olabilir.⁷⁵

⁶⁷ Kârî lakaplı ve Abdullah b. Kesîr ismiyle başka bir kişi daha vardır. O, Abdullah b. Kesîr ed-Dımaşkî el-Kârî et-Tavîl olup 196'da vefat etmiştir. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 5/368-369. Bazı kaynaklarda bu İbn Kesîr, Abdullah b. Kesîr el-Kârî olarak zikredilmiştir ki dikkat edilmezse ikisi karıştırılabilir. bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 20/22 (No. 26); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsa't*, 9/115 (No. 9287).

⁶⁸ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, thk. Alî Muhammed el-Becâvî (Beirut: Dârü'l-Ma'rife, 1382/1963), 2/474.

⁶⁹ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/202-203.

⁷⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15/470.

⁷¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 5/367.

⁷² Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. 'Alî el-'Askalânî İbn Hacer, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şaḥîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beirut: Dârü'l-Ma'rife, 1379), 4/429. Şuayb el-Arnaûd da ilgili hadisin tahririnde seneddeki râvinin kârî İbn Kesîr olduğunu söylemiştir. bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/362.

⁷³ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. 'Alî el-'Askalânî İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme (Suriye: Dârü'r-Reşid, 1406), 318.

⁷⁴ Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr el-Humeydî, *Müsnedü'l-Humeydî*, thk. Hüseyin Selim Esed (Dımaşk: Dârü's-Sekâ, 1996), 1/449 (No. 520).

⁷⁵ Buhârî, kârî İbn Kesîr'in dedesinin isminin Muttalib olduğunu zikretmiş, hâlbuki onun dedesinin ismi Amr'dır. Dedesi Muttalib olan "sehmî" nisbeli İbn Kesîr'dir. Süfyan b. Uyeyne çocukken Ebû Bekir Mutarrif b. Tarîf'i, İbn Kesîr'in cenazesinde 110 yılında gördüğünü bildirir. -İbn Kesîr'in ölüm tarihi genellikle 120 yılı olarak zikredilir. Muhtemelen yirmi anlamına gelen عشرين kelimesi yazmadan on anlamına gelen عشر olarak okunmuştur. Ayrıca İbn Uyeyne'nin doğum tarihi 107 yılı olması sebebiyle 110 yılında o, üç yaşında olur ki Mutarrif'i bu yaşta gördüğünü söylemesi mantıklı görünmemektedir. Dolayısıyla yazmayı yanlış okumadan kaynaklanan bir hata olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple onun, Mutarrif'i İbn Kesîr'in ölüm tarihi olan 120 yılında gördüğü daha mantıklı görülmektedir.- Yine Buhârî, İbn Uyeyne'ye İbn Kesîr'i gördün mü diye sorulduğunda "Evet çocukken 122 yılında onun kıssalarını dinledim." dediğini nakleder. İbn Uyeyne'nin kıssasını dinlediği kişi, kıssa anlatan ve "kâs" lakabıyla bilinen sehmî nisbeli 123

İbn Kesîr'in rivayetiyle nakledilen ve birçok hadis kitabında geçen selem hadisini İbn Abbas şöyle anlatır: Resûlullah (a.s.) Medine'ye geldiğinde, Medineliler iki, üç yıllık vadeyle selef muamelesi yaparlardı. Bunun üzerine Resûlullah "Kim selef usulü ile hurma almak isterse belli bir ölçek veya belli bir tartıyla ve belirli bir vadeye kadar akit yapsın." buyurmuştur.⁷⁶

Hadis, İbn Kesîr'in rivayetiyle *Kütüb-i Sitte* dışında da birçok hadis kitabında aynı isnad ve benzer lafızlarla geçmektedir.⁷⁷ Ayrıca Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde İbn Kesîr'den nakledilen Abdullah b. Abbâs'a sorulan üç talakla ilgili soru ve cevabının geçtiği mevkuf bir rivayet de bulunmaktadır.⁷⁸

Zehebî'nin de belirttiği gibi İbn Kesîr'in çok az rivayeti bulunmaktadır. Bunlar arasında Hz. Peygamber'in Mekke'deki tebliğinin başka kabileler tarafından duyulduğunu gösteren rivayet⁷⁹ ile Hudeybiye seferinde Ka'b b. Ucre'nin başından geçen bir olayın anlatıldığı rivayet bulunmaktadır.⁸⁰ Hutbenin kısa tutulup namazın uzun kılınmasıyla ilgili rivayet de İbn Kesîr, Ammâr b. Yâsir isnadıyla nakledilmiştir. Fakat İbn Kesîr, Ammâr b. Yâsir'e yetişemediği için isnadda inkıta bulunmamaktadır. Ancak hadis metin olarak sahihtir.⁸¹ Yine İbn Kesîr'in Mücâhid'den naklettiği bir mürsel hadis daha bulunmaktadır.⁸²

yılında vefat eden Abdullah b. Kesîr'dir. Verilen örneklerde de görüldüğü gibi Buhârî, iki İbn Kesîr'in bazı bilgilerini karıştırmıştır. bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, thk. Heyet (Haydarabad: Dâiratü'l-Me'ârifil-'Osmâniyye, ts.), 5/181. İki râvinin biyografisi için bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 5/366-368.

⁷⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Şahîhu'l-Buhârî*, thk. Mustafa Dîb el-Bugâ (Beirut: Dâru İbn Kesîr, 1993), "Selem", 2 (No. 2125); Müslim b. Haccâc Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî Müslim, *el-Müsnedü's-şahîhi'l-muhtaşar bi nakli'l-adli ilâ Rasûlillah sallallahu aleyhi ve sellem*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beirut: Dâru İhyâ'it-Turâsîl-'Arabî, ts), "Müsâkât", 127 (No. 1604); Ebû İsmâil Muhammed b. İsmâil Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beirut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998), "Büyu", 70 (No. 1311); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Şuayb Arnaûd (Beirut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), "Ticâret", 59 (No.2280); Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî, *el-Müctebâ mine's-Sünen*, thk. Abdülfettâh Ebû Gûdde (Halep: Mektebetü'l-Maţbûâtî'l-İslâmiyye, 1986), "Büyu", 63 (No. 4616); Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'âş es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Kâmil Karra el-Beleli - Şuayb Arnaûd (Beirut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430), "Büyu", 57 (No. 3463).

⁷⁷ Bazıları için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *Müsnedü'l-İmâm eş-Şâfiî*, thk. Mâhir Yâsîn el-Fâhl (Kuveyt: Şirketu Garrâs, 2004), 3/196; Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Muşannef*, thk. Hâbibü'r-Rahmân el-A'zamî (Hindistan: el-Meclisü'l-İlmî, 1403), 11/8-4 (No. 14059-60); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/362 (No. 1868); Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân ed-Dârimî, *Sünen*, thk. Hüseyin Selîm Esed (Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 2000), 4/3/1682 (No. 2625); İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, 4/479 (No. 22303); İbn Hibbân, *Sahîh*, 11/294 (No. 4925); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 11/130 (No. 11264-11265).

⁷⁸ Ebû Dâvûd, "Talak", 10 (No. 2197). Diğer kaynaklar için bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 11/88 (No. 11139); Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ömer ed-Dârekuţnî, *Sünenü'd-Dârekuţnî* (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 2004), 5/105 (No. 4034-4036).

⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/204 (No. 15462), 27/246 (No. 16695).

⁸⁰ Dârekuţnî, *Sünenü'd-Dârekuţnî*, 2/298 (No. 281); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/107 (No. 215).

⁸¹ İlgili rivayet ve muhakkikin açıklamaları için bk. Ahmed b. 'Alî el-Mevsilî Ebû Ya'lâ, *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, thk. Hüseyin Selîm Esed (Dımaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1984), 3/211 (No. 1648).

⁸² Abdürrezzâk eş-Şan'ânî, *el-Muşannef*, 11/7/35 (No. 12077).

İbn Kesîr'in ihtisas alanı olan kıraatle ilgili iki merfû rivayeti bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Duhâ sûresine gelince tekbir getirilmesiyle ilgili hadistir.⁸³ Bu rivayette Hz. Peygamber Übey b. Ka'b'a Duhâ sûresine gelince tekbir getirmesini söylemiştir. Nitekim kıraat âlimlerinin çoğunluğu Duhâ ve Nâs sûreleri arasındaki bütün sûrelerin arkasından tekbirin sünnet olduğu görüşündedirler.⁸⁴ İkincisi ise Bakara sûresi 48. âyetteki muzâri fiilin ilk harfinin ye veya te okunmasıyla ilgili rivayettir.⁸⁵ İlgili rivayette Übey b. Ka'b Hz. Peygamber'in bu âyetteki لَا تَجْرِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا تُقْبَلُ مِنْهَا وَلَا يُرْحَدُ مِنْهَا عَذْلٌ شَاءَءٌ kısmındaki muzâri fiillerin ilk harflerini -te- ile, kısmındaki muzâri harfini ise -ye- ile okuttuğunu bildirmektedir. İbn Kesîr'den rivayet edilen merfû rivayetlerin toplamının yedi olduğu görülmektedir.

İbn Kesîr'den nakledilen rivayetler arasında birkaç mevkuf ve maktû rivayet de bulunmaktadır. Hz. Ömer'in başından geçen bir olayın anlatıldığı rivayet,⁸⁶ Abdullah b. Abbâs'ın bir fetvası⁸⁷ ve Abdullah b. Zübeyr'in bir âyetin tefsiriyle ilgili açıklaması mevkuf rivayetlerdir.⁸⁸ Maktû rivayetler ise Mücâhid'in bir sözü⁸⁹ ile bir fetvası⁹⁰ ve Ömer b. Abdülaziz'in sözünün geçtiği rivayettir.⁹¹

Muhammed b. Sa'd (ö. 230/845),⁹² Ali b. el-Medîni (ö. 234/848-49) ve Nesâî, İbn Kesîr'i sika bir râvi olarak değerlendirmiş;⁹³ ayrıca İbn Sa'd hadislerinin sâlih olduğunu belirtmiştir.⁹⁴ İbn Hacer ise altıncı tabakadan ve sadûk olduğunu söylemiştir.⁹⁵ İbn Kesîr kıraat ilminde otorite olmasının yanında hadis ilmiyle de iştigal etmiş ve hadis rivayetinde bulunmuş; rivayetlerinin çok azı hadis kitaplarında yer alarak günümüze ulaşmıştır. Bu değerlendirmelerle onun hadis rivayetinde kendisinden hadis alınabilecek güvenilir bir kimse olduğu görülmektedir.

3. EBÛ İMRÂN ABDULLAH B. ÂMİR EL-YAHSUBÎ

Şam kıraat âlimi İbn Âmir'in ismi, Ebû İmrân Abdullah b. Âmir el-Yahsubî olup hicrî 8 veya 21 yılında Ürdün sınırları içinde bulunan Belkâ'da

⁸³ Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/344 (No. 5325); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Hüsevcirdî el-Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, thk. 'Abdul'aliyy 'Abdulhamîd (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 3/425-427 (No. 1912, 1913).

⁸⁴ Saffet Köse, "Tekbir", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2011), 40/343.

⁸⁵ Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/254 (No. 2916).

⁸⁶ Şâfiî, *Müsnedü'l-İmâm eş-Şâfiî*, 2/229-230; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 5/335 (No. 10002).

⁸⁷ Ebû Dâvûd, "Talak", 10 (No. 2197); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 11/88 (No. 11139).

⁸⁸ Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 1/259 (No. 111). Rivayeti İbn Zübeyr'den, İbn Kesîr rivayet etmiştir.

⁸⁹ 'Abdürrezzâk eş-Şan'ânî, *el-Muşannef*, 11/3/462 (No. 6235).

⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, 2/388 (No. 10249).

⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, 3/252 (No. 13946).

⁹² Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî', *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Dâru Şâdir, 1968), 5/484.

⁹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15/469; Zehebî, *Siyer*, 5/319.

⁹⁴ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 5/484.

⁹⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 318.

Ruhâb köyünde doğmuştur. Yahsubî nisbesiyle tanınan İbn Âmir'in birçok künyesi zikredilmişse de meşhur olanının Ebû İmrân olduğu belirtilmiştir. Dokuz yaşında Dimaşk'a gitmiş ve ölümüne kadar orada yaşamıştır. Belli bir süre Dimaşk kadılığı da yapan İbn Âmir 118 yılında Dimaşk'ta vefat etmiştir.⁹⁶

Kur'an ve kıraat ilminde İbn Âmir'in en çok faydalandığı hocası, Hz. Osman'dan Kur'an öğrenmiş olan Mugîre b. Ebû Şihâb el-Mahzûm'dir.⁹⁷ Kendisi de tâbiünden olan İbn Âmir'in, Ebû'd-Derdâ, Muâz b. Cebel, Fedâle b. Ubeyd (ö. 53/673) ve Vâsile b. Eska' (ö. 85/704 [?]) gibi sahâbîlerden okuduğu rivayet edilmiştir.⁹⁸ Zehebî'nin de belirttiği gibi muhtemelen bu sahâbîlerden Kur'an'ın hepsini değil bir kısım sûrelerini okumuştur.⁹⁹ Onun, Hz. Osman'ı Kur'an okurken dinlediği de rivayet edilmiştir.¹⁰⁰ İbn Âmir'den kardeşi Abdurrahman b. Âmir el-Yahsubî, Yahyâ b. Hâris ez-Zimârî, Ca'fer b. Rebîa el-Mısırî, Rebîa b. Yezîd ve başkaları kıraat almışlardır.¹⁰¹

İbn Âmir kıraat ilmindeki uzmanlığı yanında hadisle de iştiğal etmiş ve birçok sahâbî ve tâbiîden rivayette bulunmuştur. O, Muâviye b. Ebû Süfyân, Fedâle b. Ubeyd (ö. 53/673), Nu'mân b. Beşîr (ö. 64/684), Vâsile b. Eska' ve Ebû Ümâme el-Bâhilî (ö. 86/705) gibi sahâbîlerden, Kays b. Hâris el-Ğâmidî ve Ebû İdrîs el-Havlânî (ö. 80/699) gibi tâbiîn âlimlerinden rivayette bulunmuştur.¹⁰² Ondand Abdurrahman b. Âmir el-Yahsubî, Rebîa b. Yezîd el-Kasîr, Yahyâ b. Hâris ez-Zimârî, Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir, Abdullah b. el-'Alâ', Ca'fer b. Rebîa,¹⁰³ Muhammed b. Velîd ez-Zebîdî (ö. 148/765) ve başkaları hadis öğrenmiş ve nakletmişlerdir.¹⁰⁴

İbn Âmir'in *Kütüb-i Sitt'e*'de sadece Müslim'in *Sahîh*'i ve Tirmizî'nin *Sü-*

⁹⁶ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/186-188; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/423-425; Tayyar Altıkulaç, "İbn Âmir", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1999), 19/308.

⁹⁷ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/136; Abdülhamit Birşık, *Kıraat İlimi ve Tarihi* (Bursa: Emin Yay., 2018), 123.

⁹⁸ Zehebî, *Siyer*, 5/292; "a.mlf.", *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/124, 187; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/424.

⁹⁹ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/124, 187.

¹⁰⁰ Zehebî, *Siyer*, 5/292; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/424.

¹⁰¹ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a*, 101; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/425; Altıkulaç, "İbn Âmir", 19/309.

¹⁰² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15/144; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/188; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 5/274. Altıkulaç, "İbn Âmir", 19/309.

¹⁰³ Altıkulaç, İbn Âmir'den hadis rivayet edenler arasında Ca'fer b. Yezîd ismini zikreder. İbn Âmir'den kıraat okuyanlar arasında ise Ca'fer b. Rebîa'yı zikreder. Kanaatimizce ikisi de aynı kişidir. Nitekim İbn Âmir'den nakledenler arasında Ca'fer b. Yezîd isimli bir talebesine rastlanılmamıştır. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15/144; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 5/274. Altıkulaç, İbn Âmir'den hadis rivayet edenleri sayarken Ca'fer b. Rebîa'dan önce Rebîa b. Yezîd'i zikretmiştir. Muhtemelen talebeleri yazılırken Rebîa'nın babasının ismi Yezîd'i, yanlışlıkla Ca'fer'in babası olarak zikrederek karıştırmıştır. bk. Altıkulaç, "İbn Âmir", 19/309.

¹⁰⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15/144; Zehebî, *Siyer*, 5/292; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 5/274; Altıkulaç, "İbn Âmir", 19/309.

nen'inde birer rivayeti bulunmaktadır.¹⁰⁵ *Sahîhu Müslim*'deki rivayette İbn Âmir, Muâviye'yi şöyle derken iştmiştir: Çok hadis anlatmaktan sakının! Yalnız Ömer döneminde rivayet edilen hadis müstesna. Çünkü Ömer, İnsanları Allah'tan korkutuyordu. Ben Resûlullah'ı "Allah kimin iyiliğini isterse onu dinde derin anlayış sahibi kılar." buyururken iştimm. Yine Resûlullah'ı "Ben ancak hazinedarım. Her kime gönül hoşluğu ile bir şey veririm, onun bereketini görür. Her kime de istemesi ve aç gözlülüğü sebebiyle veririm, o kimse yiyip doymayan kimse gibidir." buyururken iştimm.¹⁰⁶ İbn Âmir'in tek isnadla naklettiği bu rivayette bir mevkuf ve iki tane de merfû hadis bulunmaktadır. *Sünen-i Tirmizi*'de geçen rivayeti İbn Âmir, Nu'mân b. Beşîr'den o da Hz. Âişe'den rivayet etmiştir. Bu rivayette Resûlullah Hz. Osman'a "Yâ Osman! Belki Allah sana bir gömlek giydirecektir. Şayet senden onu çıkarmanı isterlerse onlar için o gömleği çıkarma." buyurmuştur.¹⁰⁷ Bu hadiste Hz. Peygamber Allah'ın kendisine bildirmesiyle, Hz. Osman'ın ileri-de karşılaşılabileceği olumsuz olaylara karşı tavsiyede bulunmuştur.

Kütüb-i Sitte dışında bazı hadis kitaplarında da İbn Âmir'in rivayetlerinin bulunduğu görülmektedir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yedi merfû rivayet,¹⁰⁸ *Müstaḥrecü Ebî 'Avâne*'de bir merfû rivayet,¹⁰⁹ İbn Ebî Şeybe'nin *Muşannef*'inde bir merfû¹¹⁰ ve bir mevkuf rivayet,¹¹¹ Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî'nin *Müsned*'inde bir merfû rivayet,¹¹² İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde bir merfû rivayet,¹¹³ Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebir*'inde 8 merfû rivayet,¹¹⁴ *Müsnedü's-Şâmiyyîn*'inde 3 merfû¹¹⁵ ve bir mevkuf rivayet¹¹⁶ ve İbnü'l-Mukrî'nin *Mu'cem*'inde iki merfû rivayet bulunmaktadır.¹¹⁷ Ayrıca İbn Âmir'in, tâbiünden Ebû Kebşe es-Selûli'ye soru sorması üzerine Ebû Kebşe'nin sahâbî

¹⁰⁵ Kıraat ve hadis ilimlerini bazı özellikleri açısından karşılaştırdığı makalesinde Mustafa Taş, Buhârî, Nesâî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin İbn Âmir'den rivayetlerinin bulunduğunu ifade etmiştir. Fakat bunların eserlerinde onun rivayeti bulunmamaktadır. Bunların dışındaki *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden Müslim ve Tirmizî'nin eserlerinde İbn Âmir'in rivayeti bulunmaktadır. Ayrıca Taş'ın kaynak olarak verdiği ilgili dipnottaki eserlerin hiçbirinde bahsettiği bilgi yer almamaktadır. Taş, muhtemelen başka bir âlimle ilgili bir bilgiyi karıştırmıştır. bk. Taş, "Bazı Özellikleri Açısından Kıraat ve Hadis İlminin Karşılaştırılması", 48-49.

¹⁰⁶ Müslim, "Zekât, 98.

¹⁰⁷ Tirmizî, "Menâkıb", 19 (No. 3705). Tirmizî hadisin hasen garîb olduğunu söylemiştir. Rivayetin tahrîci için bk. Ömer Faruk Akpınar, *Hiz. Osman'ın Hadis Rivayetindeki Yeri* (İstanbul: Siyer Yay., 2020), 407-408.

¹⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 28/93-94 (No. 16880), 94 (No. 16881), 115 (No. 16910), 116 (No. 16911-16912), 122 (No. 16921), 41/113 (No. 24566).

¹⁰⁹ Ebû 'Avâne, *Müstaḥrecü Ebî 'Avâne*, 4/506 (No. 7504).

¹¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, 6/405 (No. 32417).

¹¹¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, 7/496 (No. 37514).

¹¹² Ebû Ya'lâ, *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, 13/283 (No. 7354).

¹¹³ İbn Hibbân, *Sahîh*, 8/193 (No. 3401).

¹¹⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/370 (No. 869), 371 (No. 870-873), 22/85 (No. 207), 304 (No. 771) 305 (No. 772).

¹¹⁵ Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, 1/452 (No. 799), 2/226 (No. 1234), 3/128 (No. 1933).

¹¹⁶ Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, 1/453 (No. 800). Muâviye b. Ebû Süfyan'ın sözüdür.

¹¹⁷ İbnü'l-Mukrî, *el-Mu'cemu li'bnî'l-Mukrî*, 354 (No. 1158-1159).

Sehl b. Hanzaliyye'den işittiği bir hadisi rivayet etmesine vesile olduğu görülmektedir.¹¹⁸

İbn Sa'd ve Zehebî, İbn Âmir'in rivayetlerinin az olduğunu bildirmişlerdir.¹¹⁹ Nitekim onların da söylediği gibi araştırma neticesinde rivayetlerinin fazla olmadığı görülmektedir. Ondan nakledilen merfû rivayetlerin metinlerine bakıldığında bazılarının tekrar olduğu ve tekrarsız rivayetlerinin sayısının altı olduğu ortaya çıkmaktadır. Onun rivayet ettiği hadisler meâlen şu şekildedir: "Allah kimin iyiliğini isterse onu dinde derin anlayış sahibi kılar",¹²⁰ "Ben ancak hazinedarım. Her kime gönül hoşluğu ile bir şey verirsem, onun bereketini görür. Her kime de istemesi ve aç gözlülüğü sebebiyle verirsem, o kimse yiyip doymayan kimse gibi olur.",¹²¹ Ümmetimden bir grup kıyamet kopuncaya kadar hak üzere olacaktır.",¹²² "Yâ Osman! Belki Allah sana bir gömlek giydirecektir. Şayet senden onu çıkarmanı isterlerse onlar için o gömleği çıkarma.",¹²³ "Aranızda beni gören ve benim sohbetime katılanlar olduğu müddetçe hayır üzeresiniz. Vallahi aranızda beni göreni gören ve bana arkadaşlık yapanlara arkadaşlık yapanlar olduğu müddetçe hayır üzere olmaya devam edersiniz."¹²⁴ Ümmetimden yetmiş bin kişi hesaba çekilmeden cennete girecek ve onlardan her bini yetmiş bin kişiye şefaatecektir."¹²⁵

Müellifler, zikredilen hadislerin çoğunu bir isnadla rivayet ederken, bazen iki metni bir isnadla¹²⁶ bazen de üç metni bir isnadla zikretmişlerdir.¹²⁷ Döneminin önde gelen âlimlerinden biri olan İbn Âmir'in naklettiği hadisler arasında, ilme teşvikle ilgili bir rivayetinin olduğu görülmektedir. Kiraatler şifahi veya yazılı rivayetlere dayanmaktadır. Bu sebeple elbette İbn Âmir'in de kiraatle ilgili rivayetleri vardır. Ancak, araştırdığımız eserlerde onun asıl uzmanlık alanı olan kiraatle ilgili herhangi bir rivayetinin olmadığı görülmektedir.

¹¹⁸ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 6/96 (No. 5620).

¹¹⁹ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 7/449; Zehebî, *Siyer*, 5/292.

¹²⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 28/93-94 (No. 16880), 115 (No.16910); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/371 (No. 871); İbnü'l-Mukrî, *el-Mu'cemu li'bnî'l-Mukrî*, 354 (No. 1158).

¹²¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 28/116 (No. 16911), 122 (No. 16921); Ebû Ya'lâ, *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, 13/340 (No. 7354); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/371 (No. 872-873); İbnü'l-Mukrî, *el-Mu'cemu li'bnî'l-Mukrî*, 354 (No. 1159).

¹²² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 28/94 (16881), 116 (No. 16912); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/371 (No. 870).

¹²³ Tirmizî, "Menâkıb", 19 (No. 3705); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 41/113 (No. 24566).

¹²⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, 6/405 (No. 32417); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 22/85 (No. 207); Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, 1/452 (No. 799).

¹²⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 22/304 (No. 771), 305 (No. 772).

¹²⁶ Müslim, "Zekât", 98; Ebû 'Avâne, *Müstahrecü Ebî 'Avâne*, 4/506 (No. 7504); İbn Hibbân, *Sahîh*, 8/193-194 (No. 3401).

¹²⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/370 (No. 869); Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, 3/128-129 (No. 1933).

Hadis rivayeti konusunda İbn Âmir'i İclî¹²⁸ (ö. 261/875), Nesâî ve başkaları sika olarak değerlendirmiştir.¹²⁹ Ayrıca İbn Hibbân *es-Sikât* adlı eserinde onu zikrederken,¹³⁰ İbn Hacer de üçüncü tabakadan ve sika olduğunu bildirmiştir.¹³¹

Zikredilen bilgilerden anlaşıldığı gibi tâbiîn döneminin âlimlerden olan İbn Âmir, yaşadığı dönemin önemli bir ilim şehri ve başkent olan Dımaşk'ta yaşaması sebebiyle bazı sahâbîler ve tâbiînle görüşmüş, onlardan ilim öğrenmiş ve rivayette bulunmuştur. Rivayetleri bazı hadis kitaplarında yer almaktadır. Günümüze ulaşan eserlere bakıldığında fazla rivayeti olmamakla birlikte, hadis rivayeti konusunda cerh ve ta'dîl âlimlerinin verdikleri bilgilere göre güvenilir bir kişi olduğu ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

İslâmî ilimlerde ihtisaslaşma yaklaşık ikinci asırdan sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sebeple ilk iki asırda yaşayan ilim ehli, İslâmî ilimler hakkında belli bir düzeyde bilgi sahibiydiler. Bu iki asırda yaşayan kıraat imamlarından Nâfi', İbn Kesîr ve İbn Âmir, ilim ehli tarafından kırâati seb'a imamlarının ilk üç imamı olarak kabul edilmiş ve onların bu ilimdeki otoritesi konusunda ittifak edilmiştir. Aynı zamanda yaşadıkları dönemde Nâfi', Hz. Peygamber'in yaşadığı şehir olan Medine'nin, İbn Kesîr Mekke'nin ve İbn Âmir de Şam'ın imamı kabul edilmiştir. Onlar kıraat ilminde otorite olmakla beraber rivayet asrında yaşayan ilim ehli olarak hadis ilmiyle de ilgilenmişler, hadis öğrenmişler ve hadis rivayetinde bulunmuşlardır. Rivayet ettikleri hadisler, hadis kitaplarında yer alarak günümüze kadar gelmiştir.

Etbâu't-tâbiîn neslinden olan Nâfi' Medine'nin kıraat imamı olup, onun kıraatini İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel övmüştür. Rivayet ettiği hadisler *Kütüb-i Sitte* dışındaki hadis kitaplarında yer almaktadır. Tekrarsız rivayetlerinin otuz civarında olduğu ve rivayetlerinin çoğunun ahkâm konularıyla ilgili olduğu görülmektedir. İhtisas alanı olan kıraatle ilgili ise iki rivayeti bulunmaktadır. Ayrıca o, bazı hadisleri yazarak hadis nüshaları oluşturmuştur. Böylece o hem sözlü hem de yazılı olarak hadis ilmine hizmette bulunmuştur. Cerh ve ta'dîl âlimleri onun hakkında olumlu şahitlikte bulunarak hadiste güvenilir bir âlim olduğunu ifade etmişlerdir.

Mekke şehrinin kıraat âlimi olan İbn Kesîr ve Şam şehri kıraat âlimi olan İbn Âmir tâbiîn neslinden olup bazı sahâbîlerle görüşerek onlardan ve tâbiînden rivayette bulunmuşlardır. Her ikisinin de rivayeti az olup, rivayet-

¹²⁸ Ebü'l-Hasan Ahmed b. 'Abdullâh el-Kûfî el-'İclî, *es-Sikât* (Medine: Dâru'l-Bâz, 1985), 2/39.

¹²⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15/145; Zehebî, *Siyer*, 5/292; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 5/274.

¹³⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/37.

¹³¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 309.

leri *Kütüb-i Sitte* ve bazı hadis kitaplarında bulunmaktadır. Cerh ve ta'dil âlimleri onların kendilerinden hadis alınabilecek güvenilir kimseler olduğunu bildirmişlerdir. Uzmanlık alanı kıraat olan İbn Kesîr'in, kıraatle ilgili rivayet ettiği iki hadis bulunurken, İbn Âmir'in ise kıraatle ilgili rivayeti bulunmamaktadır.

Kıraatle ilgili bazı farklı okuyuşlar hadis rivayetiyle nakledilmiş ve hadis kitaplarında yer almıştır. Kıraat imamları okuyuşlarını kendilerine nakledilen rivayetlere dayandırmışlardır. Nitekim Nâfi' ve İbn Kesîr'in naklettiği kıraatle ilgili rivayetlerin, kırâat-i aşere imamlarının bazıları tarafından okunduğu görülmektedir.

Medine, Mekke ve Şam gibi üç önemli ilim merkezinin imamları olan zikri geçen kıraat âlimleri, uzmanlık alanları kıraat olmakla birlikte hadisleri öğrenmiş ve öğretmişlerdir. Onların rivayet ettikleri hadisler yazılarak kitaplarda muhafaza edilmiştir. Bu sebeple onlar, hadislerin sonraki nesillere ulaşmasına katkı sağlayarak hadis ilmine hizmet etmişlerdir. Bu âlimler gibi hadis ilmine hizmeti geçmiş farklı branşlardaki ilim ehlinin tanınması ve çalışmalarının ortaya çıkarılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Yine bu tür araştırmaların interdisipliner çalışmaları teşvik edeceği ve ilimler arası araştırmalara da vesile olacağı izahatından varestedir.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzâk eş-Şan'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm. *el-Muşannef*. thk. Hâbîbü'r-Rahmân el-A'zamî. Hindistan: el-Meclisü'l-İlmî, 2. Basım, 1403.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb Arnaûd vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1420.
- Akpınar, Ömer Faruk. *Hz. Osman'ın Hadis Rivayetindeki Yeri*. İstanbul: Siyer Yay., 2020.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbn Âmir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 19/308-310. İstanbul: TDV Yay., 1999.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbn Kesîr, Ebû Ma'bed". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 20/131-132. İstanbul: TDV Yay., 1999.
- Altıkulaç, Tayyar. "Nâfi' b. Abdurrahmân". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32/287-289. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Hüsrevcirdî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir 'Aâtâ. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Hüsrevcirdî. *Şu'abü'l-îmân*. thk. 'Abdul'aliyy 'Abdulhamîd. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003.
- Birşık, Abdülhamit. *Kıraat İlmi ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 2018.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Şahîhu'l-Buhârî*. thk. Muştafa Dîb el-Bugâ. 6 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 3. Basım, 1414/1993.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *et-Târîhu'l-kebîr*. thk. Heyet. 8 Cilt. Haydarabad: Dâiratü'l-Me'ârifî'l-Osmâniyye, ts.
- Bulgurcu, Kahrman. "Bir Kıraat Âlimi ve Muhaddis Olarak Halef b. Hişâm". *Marife* 21/1 (2021), 439-458.
- Bulgurcu, Kahrman. "Übey b. Ka'b'ın Kıraat ve Hadis İlmindeki Yeri". *Amasya İlahiyat Dergisi* 20 (2023), 111-142. <https://doi.org/10.18498/amaillad.1235685>
- Dârekuţnî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ömer b. Ahmed. *Sünenü'd-Dârekuţnî*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1424/2004.
- Dârimî, Ebû Muhammed 'Abdullah b. 'Abdurrahmân. *Sünen*. thk. Hüseyn Selîm Esed.

- Suudi Arabistan: Dârü'l-Muğnî, 2000.
- Ebü Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'âş es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Muhammed Kâmil Karra el-Belelî, Şuayb Arnaûd. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430.
- Ebü Ya'lâ, Aḥmed b. 'Alî el-Mevşilî. *Müsnedü Ebî Ya'lâ*. thk. Ḥüseyn Selîm Esed. 13 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-Me'mûn li't-Türâs, 1404/1984.
- Ebü 'Avâne, Ya'kûb b. İshâk en-Nisâbüri. *Müstaḥrecü Ebî 'Avâne*. thk. Eymen b. 'Ârif ed-Dimeşkî. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1419/1998.
- Güzel, Mehmet Emin. *İmam Mâlik'in Tefsir Anlayışı*. İstanbul: Kitap Dünyası Yay., 2023.
- Ḥâkim, Ebü 'Abdullâh Muḥammed b. 'Abdullâh en-Nisâbüri. *el-Müstedrek âle's-Şaḥîḥayn*. thk. Muştafâ 'Abdulkâdir 'Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Humeydî, Ebü Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. İsâ el-Kureşî el-Humeydî. *Müsnedü'l-Humeydî*. thk. Ḥüseyn Selim Esed. 2 Cilt. Dımaşk: Dârü's-Sekâ, 1996.
- İbn Adî, Ebü Ahmed Abdullâh b. Adî el-Cürcânî. *el-Kâmil fî du'afâ'i'r-ricâl*. thk. Yahya Muhtâr Gazâvî. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1409.
- İbn Ebî Şeybe, Ebü Bekr b. Ebî Şeybe 'Abdullâh b. el-'Absî. *el-Kitâbü'l-muşannef fi'l-eḥâdiş ve'l-âşâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Ḥût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. 'Alî b. Muḥammed el-'Asḳalânî. *Fethu'l-bârî bi şerḥi Şaḥîḥi'l-Buḥârî*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1379.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. 'Alî b. Muḥammed el-'Asḳalânî. *Takrîbü't-Teḥzîb*. thk. Muhammed Avvâme. Suriye: Dârü'r-Reşîd, 1406.
- İbn Ḥacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. 'Alî b. Muḥammed el-'Asḳalânî. *Teḥzîbü't-Teḥzîb*. 12 Cilt. Hindistan: Dâiratü'l-Me'ârifil-'Osmâniyye, 1326/1908.
- İbn Hibbân, Ebü Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî. *Saḥîhu İbn Hibbân bi tertîbi ibn Balabân*. thk. Şuayb Arnaûd. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414.
- İbn Hibbân, Ebü Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî. *es-Şikât*. 9 Cilt. Hindistan: Dâiratü'l-Me'ârifil-'Osmâniyye, 1393/1973.
- İbn Mâce, Ebü 'Abdullâh Muḥammed b. Yezîd el-Ḳazvîni. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Şuayb Arnaûd vd. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'r-Risâleti'l-'Âlemiyye, 1430/2009.
- İbn Mücâhid, Aḥmed b. Mûsâ b. el-'Abbâs et-Temîmî Ebü Bekir el-Bağdâdî. *Kitâbü's-Seb'a fi'l-ḳirâ'ât*. thk. Şevkî Dayf. Mısır: Dârü'l-Ma'ârif, 1972.
- İbn Sa'd, Ebü 'Abdullâh Muḥammed b. Sa'd b. Menî'. *et-Ṭabaḳâtü'l-kübrâ*. thk. İḥsân Abbâs. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdir, 1388/1968.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin b. Muhammed. *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ'*. thk. G. Bergstraesser. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1351/1932.
- İbnü'l-Mukrî, Ebü Bekr Muḥammed b. İbrâhîm b. Alî b. Âşim el-İsfehânî. *Cüz'un fihi eḥâdişü Nâfi' b. Ebî Nu'aym*. thk. Ebü'l-Fazl el-Huveynî el-Âserî. Tanta: Dârü's-Sahâbe li't-Türâs, 1411.
- İbnü'l-Mukrî, Ebü Bekr Muḥammed b. İbrâhîm b. Alî b. Âşim el-İsfehânî. *el-Mu'cemu li'bni'l-Mukrî*. thk. Ebî 'Abdilḥamen 'Âdil b. Sa'd. Riyad: Şirketü'r-Riyâd, 1998.
- İclî, Ebü'l-Ḥasan Aḥmed b. 'Abdullâh el-Kûfî. *es-Şikât*. Medine: Dârü'l-Bâz, 1985.
- Köse, Saffet. "Tekbir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/341-343. İstanbul: TDV Yay., 2011.
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân. *Teḥzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*. thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980.
- Müslim, Müslim b. Haccâc Ebü'l-Ḥüseyn el-Kuşeyrî. *el-Müsnedü's-şahîḥi'l-muḥtaşar bi nakli'l-adli ani'l-adli ilâ Rasûlillah sallallâhu aleyhi ve sellem*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâşil-'Arabî, ts.
- Nesâî, Ebü 'Abdirrahmân Aḥmed b. Şu'ayb. *el-Müctebâ mine's-Sünen (es-Sünenüs-Suğrâ li'n-Nesâî)*. thk. 'Abdülfettâh Ebü Ğudde. 9 Cilt. Halep: Mektebetü'l-Maḥbûâtî'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1406/1986.
- Öztoprak, Sirâceddin. *Kur'an Kıraatı -Kıraatı Aşere*. İstanbul: Beyan Yay., 2. Basım, 2012.
- Savan, Mehmet. *İbnü'l-Cezerî'nin (v. 833/1429) Hadis İlmindeki Yeri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

- Şâfiî, Ebû ‘Abdillâh Muḥammed b. İdrîs b. ‘Abbâs. *Müsnedü'l-İmâm eş-Şâfiî*. thk. Mâhir Yâsin el-Faḥl. 4 Cilt. Kuveyt: Şirketu Ğarrâs, 1425/2004.
- Ṭaberânî, Ebü'l-Ķâsım Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb. *el-Mu‘cemü'l-evsaf*. thk. Ṭâriḳ b. ‘İvaḍullâh b. Muḥammed, ‘Abdülmühsin b. İbrahim el-Ḥuseynî. 10 Cilt. Kahire: Dârü'l-Ḥaremeyn, ts.
- Ṭaberânî, Ebü'l-Ķâsım Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb. *el-Mu‘cemü'l-kebir*. thk. Ḥamdî b. ‘Abdulmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- Ṭaberânî, Ebü'l-Ķâsım Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb. *el-Mu‘cemü's-sağîr* = er-Ravḍu'd-Dânî. thk. Muḥammed Şekûr Maḥmûd el-Ḥâc Emrîr. 2 Cilt. Beyrut; Amman: el-Mektebü'l-İslâmî, 1405/1985.
- Ṭaberânî, Ebü'l-Ķâsım Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb. *ed-Du‘â*. thk. Muṣṭafâ Abdulkâdir Aṭâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-‘İlmiyye, 1413.
- Ṭaberânî, Ebü'l-Ķâsım Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb. *Müsnedü's-Şâmiyyîn*. thk. Ḥamdî b. ‘Abdulmecîd es-Selefi. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1984.
- Taş, Mustafa. “Bazı Özellikleri Açısından Kıraat ve Hadis İlminin Karşılaştırılması”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/1 (2019), 29-60.
- Temâm er-Râzî, Ebü'l-Ķâsım Temâm b. Muḥammed el-Becelî ed-Dimeşki. *el-Fevâid*. thk. Ḥamdî ‘Abdulmecîd es-Selefi. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1412.
- Tirmizî, Ebü ‘İsâ Muḥammed b. ‘İsâ. *es-Sünen*. thk. Beşşâr Avvâd Ma‘rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Yerkazan, Hasan. “Büyük Kıraat Âlimi İbnü'l-Cezerî'nin Hadisçilik Yönü”. *Uluslararası İbnü'l-Cezerî Sempozyumu*. 781-797. Ankara: DİB Yayınları, 2021.
- Zehebî, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed b. Osmân. *Mizânü'l-i‘tidâl fi nakdi'r-ricâl*. thk. Alî Muḥammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma‘rife, 1963.
- Zehebî, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Ahmed b. Osmân. *Ma‘rifetü'l-kurrâi'l-kibâr ale't-tabakâti ve'l-âsâr*. thk. Tayyar Altıkulaç. 4 Cilt. İstanbul: İSAM Yay., 1995.
- Zehebî, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru a‘lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb Arnaûd. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.

 Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

 Yazar(lar) / Author(s): Kahraman Bulgurcu.

 Finansman / Funding: Yazar(lar), bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul eder(ler). / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.